

Олеся Гірчук
ст. викладач кафедри авіаційної психології
Національний авіаційний університет
м. Київ (Україна)

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ САМОСТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

У кожній родині батьки з народженням маленької дитини замислюються над тим, щоб забезпечити умови для формування її як особистості, для розвитку її потенціалу та індивідуальності. Аналіз наукових праць з вивчення проблематики індивідуальності дозволяє зробити наступний висновок: індивідуальність визначається, як сукупність своєрідних особливостей людини, які характеризують її неповторність і виявляються у рисах характеру, у специфіці інтересів, якостей, що відрізняють її від інших та сприяють створенню власного життєвого шляху. В теорії інтегральної індивідуальності В.С.Мерліним виокремлено три рівні індивідуальних властивостей: рівень організму, рівень індивідуально-особистісних якостей, рівень суб'єкта соціальних відносин. Крім того, враховуються особливості характеру, темпераменту, здібностей. У наукових підходах до вивчення у широкому сенсі поняття “особистість” розглядають, як цілісну психічну організацію людини, яка об'єднує у собі прояви здібностей, характеру та темпераменту – тобто за таких умов є тотожним поняттю “індивідуальності”.

На думку психолога С.Л. Рубінштейна це єдність внутрішніх умов через які відбувається “преломление всех внешних воздействий”. На сьогоднішній день відбуваються зміни у системі освіти, системі підготовки професійних кадрів, щоб забезпечити умови розвитку потенціалу. З урахуванням актуальності, в системі освіти здійснено розробку програми для учнів перших класів, де головним завданням є набуття знань у цікавій ігровій формі у комфортних умовах навчання. Це формує внутрішню мотивацію учнів досягати високих результатів,

а не зовнішню – отримувати високі оцінки. Розглядаючи зміни у системі вищої освіти слід зазначити, що практична спрямованість, вибірковість в отриманні навчального матеріалу з боку студентів сприяє підвищенню рівня підготовки науково-педагогічного складу ВНЗ, використанню інноваційних технологій у навчальному процесі, побудові професійно-партнерської взаємодії між викладачами та студентами. Розвиток власного потенціалу з урахуванням вимог сучасного часу сприяє подальшому особистісному та професійному становленню. Самооцінка як структурна складова самосвідомості має вплив на всі сфери життя людини. Формування оцінки власного потенціалу, ставлення до себе починається у дитинстві. Коли батьки підтримують перші спроби дитини виконати завдання, а не засуджують за те, що результати не виправдали очікувань, не порівнюють з іншими однолітками, а пишуться перемогами своєї дитини. Коли у родині є повага, підтримка. Ця повага формується у дитині і по відношенню до інших і по відношенню до себе, як до особистості. Від оцінки себе, залежать взаємовідносини з іншими, емоційне самопочуття, наполегливість у досягненні, ставлення до успіху та невдач. Вивчення самооцінки, самоствавлення в психології дозволяє прогнозувати вплив на рівень домагань.

Самооцінювання здійснюється при порівнянні рівня домагань і реальних результатів. Звичайно, враховуючи існування людини в соціумі, колективі, групі, сім'ї вона порівнює свої результати з результатами інших. Виступаючи ядром особистості, самооцінка регулює поведінку людини, її взаємодію з оточуючими. У праці І. Кона визначено, що самооцінка - “підсумковий вимір позитивного та негативного відношення до себе”. У психологічних словниках “самооцінка” має визначення як оцінка самої себе, своїх можливостей, місця серед інших. У працях Л.С.Виготський визначав самоствавлення як особистісне утворення, де його будова може бути розкрита у реальних життєвих відносинах суб'єкта, “соціальних ситуацій його розвитку ” та діяльності за

якими стоять мотиви , пов'язані з самореалізацією суб'єкта як особистості.[1, с.220]

Психологами визначались два процеси, які одночасно є в основі самоствалення – система самооцінки та система емоційно – ціннісного ставлення до себе. У випадку оцінки самоствалення представляє собою самоповагу, почуття ефективності. У якості емоції самоствалення представляє як симпатія, самоприйняття, цінності. Оціночний компонент самоствалення базується на оцінках досягнення власних результатів. Якщо людина недооцінює себе у порівнянні з тим, якою вона є в дійсності, незадоволена власними результатами це знижує її рівень самооцінки. Як завищена, так і занижена самооцінка ускладнює життя самої людини та її оточуючим. У працях відомих психологів Р.Бернса, І.Кона визначено, що позитивне самоствалення сприяє внутрішній стабільності особистості. Людина, яка відчуває себе досконалою, намагається працювати над собою, покращувати власні результати діяльності, проєктує позитивне ставлення на інших. Коли втрачає повагу до себе, провокує недовіру, негативні взаємовідносини. Це заважає особистісному зростанню. Важливо наближуватись до об'єктивної оцінки себе, своїх результатів. У наукових працях С.Д. Максименка визначено, що перспектива робить людину впевненою, цілеспрямованою.[2,с.24]

Відсутність життєвої перспективи провокує безнадійність, відчай. Потрапивши в такий психологічний дискомфорт, особистість втрачає здатність до об'єктивної оцінки фактів життя, виявляє агресивність, роздратованість. Стан фрустрації може зумовлюватись завищеною самооцінкою особистості, коли вона виявляє схильність обирати у житті надто складні завдання. У випадку заниженої самооцінки людина обирає надто прості завдання, при цьому не реалізується психологічний потенціал особистості. При адекватній самооцінці людина обирає цілі, які відповідають її можливостям і успішно їх реалізує. Важливу роль у формуванні спрямованості

особистості відіграє самосвідомість. Вона має різні форми прояву.

Одна з них пов'язана з пізнавальним аспектом психічної діяльності виявляється у самоспостереженні, самооцінці, самоаналізі. З емоційною формою самосвідомості пов'язані почуття власної гідності, самовиховання і т.інш. Основні форми прояву самосвідомості пов'язані з усіма аспектами життя людини. Щоб сприяти своєчасному, гармонійному розвитку дитини на всіх вікових етапах, необхідно знати і враховувати вікові особливості фізичного та духовного розвитку дитини.. Не байдужість до перших результатів самостійної роботи дитини, своєчасне надання роз'яснення, допомоги при перших помилках, дозволять не приховувати свою розгубленість, не вигадувати не існуючі успіхи лише для того, щоб привернути увагу дорослих і забезпечити схвалення вигаданих дій. У формуванні самооцінки учнів важливу роль відіграють стосунки в учнівському колективі. Формується здатність керувати власною поведінкою, наполегливо виконувати шкільні завдання при умові, що буде надано роз'яснення, а самі завдання будуть цікавими. При взаємодії з однолітками дитина намагається об'єктивно оцінювати свої фізичні, розумові сили, знаходить критерії для оцінки власних результатів діяльності. Такі висновки зробили при проведенні досліджень в своїх роботах психологи М.Й.Боришевський, І.М. Данилюк, Г.О. Карпова. [1, с.118]

При оволодінні знаннями дитина вчиться узагальнювати, порівнювати, уявляти. Завдяки цим процесам вона починає формувати поняття про себе, свої можливості. Дитина прагне до самоствердження в таких видах діяльності, що підлягають суспільній оцінці, охоплюють сфери життя в яких раніше не було досвіду, щоб швидше наблизитись до дорослого. Формування самооцінки обумовлено емоційним враженням про себе. Уміння оцінювати себе та інших, ще не розвинене, тому важко зрозуміти критерії оцінки вчителя. Як визначав в

своїх роботах Л.І.Божович, криза семи років – це період народження соціального “Я” дитини. Зміна самосвідомості здійснює переоцінку цінностей.[1,с.223]

Поступово навчальна діяльність виходить на перше місце, а гра перестає бути основним видом діяльності. Байдужість, не обгрунтовані вимоги батьків не заохочують дитину визнавати і виправляти помилки, а провокують на образи, уникнення спілкування, приховування результатів. Своєчасна надана допомога забезпечує відвертість, щирість та зближення між батьками та дітьми. Дитина буде намагатись уважно виконувати поради дорослих, наслідувати їх прикладу. При проведенні дослідження на виявлення умов формування самооцінки Куперсміт розглядав вплив сім'ї, як важливого фактору. Результати дослідження дозволили зробити певні висновки. Низька самооцінка дитини була визначена в сім'ях, де батьки прагнули сформувати поведінку підкорення, пристосування, без пояснення вимог. Більш орієнтованими на думку інших є діти в сім'ях з надмірною батьківською опікою. Високий рівень самооцінки було визначено у дітей в сім'ях з традиціями, повагою, дотримання правил, обгрунтованими вимогами. Коли батьки є прикладом поведінки з повагою, підтримкою, дитина легко засвоює такий приклад поведінки по відношенню до себе та оточуючих. Встановлений взаємозв'язок між високою самооцінкою та рівнем вимог в сімейному вихованні пояснюється тим, що зовнішній контроль забезпечує формування у дитини здібності до внутрішнього самоконтролю. Коли дитина засвоює від батьків норми правильної поведінки, то отримує досвід у вирішенні задач. Соціальне оточення сприймається більш впорядкованим, знижується рівень тривожності, з'являється впевненість, що забезпечує ефективну взаємодію з оточуючими. Низька самооцінка виникає в наслідок того, що соціальне підтвердження поведінки дитини має непослідовний характер. Обгрунтовані вимоги і правила поведінки сприяють більш чіткому формуванню у дитини образу Я. Він

отримує можливість на ранніх етапах розвитку навчитись розрізняти між бажаним та реальним, усвідомлювати різницю між собою та іншими. Об'єктивна вимогливість батьків з демонстрацією власних прикладів, сприймається, як батьківська опіка та турбота про майбутнє дитини. У своїх роботах Куперсміт визначає, що самооцінка не є результатом дії одного фактору в поведінці батьків, а об'єднує ряд позитивних умов і одночасно мінімізує негативні, що у сукупності складає сімейні взаємостосунки.

Отримані результати необхідно враховувати, але водночас не дозволяють стверджувати про безпосередній вплив на формування самооцінки в цілому. При проведенні досліджень виникають нові чинники, які можуть впливати на самооцінку. Соціальна активність виявляється у збільшенні спрямованості на засвоєння норм. Оцінка своїх якостей залежить від системи цінностей, пріоритетів, які були засвоєні під впливом сім'ї, взаємодії з однолітками, навчанні у школі, у ВНЗ, при здобутті соціального досвіду.

Література

1. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб./ О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К.: Просвіта, 2001. – 416 с.

2. Ічанська О. М. Життєстійкість як психологічний феномен// Психологія та педагогіка: методика та проблеми практичного застосування): Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 25-26 грудня 2015 р.).-Львів: Львівська педагогічна спільнота, 2015. – С.8-10.

3. Максименко С.Д., Соловієнко В.О. Загальна психологія: Навч. посіб. – ге вид., - К: МАУП, 2001. – 256с.

4. Психологические особенности самосознания подростка/ Под ред. М.Й.Боришевского. – К: Вища школа, 1980. – 168с.

5. Психология самосознания. Хрестоматия. – Самара: Издательский Дом “БАХРАХ – М”, 2003 – 672.

6.Самосознание и защитные механизмы личности. Хрестоматия. - Самара: Издательский Дом "БАХРАХ – М", 2003 – 656.

7.Панок В.Г. Проблеми дослідження розвитку прикладної психології в Україні / В. Г. Панок // Наук. вісник Чернівецького університету: Зб. наук. праць. – 2013. – Вип. 674. – С. 109 – 118. - (серія «Педагогіка та психологія»).

8.Помиткіна Л.В. Психологія прийняття особистістю стратегічних життєвих рішень: монографія / Любов Віталіївна Помиткіна. – К.: Кафедра, 2013. – 381 с

9.Сечейко Е.В. «Познай свою індивідуальність» / Е.В.Сечейко // Страна знаний. - 2015. - № 2. - С. - 43-44